

تحلیل تاثیر فضای کسب و کار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران و چند کشور منتخب

زهرا دهقان شبانی^۱

سعیده آفرینش فر^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۲۳

تاریخ ارسال: ۱۳۹۳/۷/۵

چکیده

یکی از عوامل موثر بر ورود سرمایه‌گذاری خارجی به هر کشوری، بسترها و نهادهای قانونی آن کشور است. از جمله این نهادها، فضای کسب و کار است. فضای کسب و کار (شامل مجموعه عوامل محیطی و برون‌زا که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد و خارج از توان و دخالت مدیران بنگاه است) نامناسب با افزایش هزینه‌های تولید (هزینه‌ای اعمال شده بر تولید از طرف محیط)، افزایش ریسک راه‌اندازی کسب و کار جدید، نامناسب کردن اندازه شرکت‌ها، کاهش امکان تعامل بین شرکت‌ها و کاهش مشارکت‌های مالی سبب کاهش ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورها می‌شود. هدف این مقاله بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران و ۲۸ کشور منتخب طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ است که از روش سیستمی گشتاور تعمیم‌یافته در داده‌های تابلویی استفاده شده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که با بهبود ثبات سیاسی، کنترل فساد، جهانی شدن اقتصادی، شروع کسب و کار، حمایت از سرمایه‌گذار، الزام آورتر بودن قراردادهای تعطیلی کسب و کار، پرداخت مالیات و تولید ناخالص داخلی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد.

واژگان کلیدی: فضای کسب و کار، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رتبه‌بندی داده‌ها، داده‌های تابلویی پویا.

۱. zahra_dehghan2003@yahoo.com

۱. استادیار اقتصاد دانشگاه شیراز

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد دانشگاه شیراز

طبقه‌بندی JEL : E22, C23, F21.

۱. مقدمه

رشد اقتصادی در هر کشوری مستلزم سرمایه‌گذاری است. اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری به اندازه کافی صورت نگیرد، رشد اقتصادی کند یا متوقف خواهد شد. کشورهایی که برای توسعه خود از پس‌انداز داخلی کافی برای سرمایه‌گذاری برخوردار نیستند، توسل به سرمایه‌های خارجی را از ضروریات توسعه اقتصادی تلقی خواهند کرد. سرمایه‌گذاری خارجی "انتقال وجوه یا مواد از یک کشور به کشور دیگر جهت استفاده در تاسیس یک بنگاه اقتصادی در کشور اخیر در ازاء مشارکت مستقیم یا غیر مستقیم در عواید آن" می‌باشد. یکی از انواع سرمایه‌گذاری‌های خارجی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ است. از نظر صندوق بین‌المللی پول، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی یک نوع سرمایه‌گذاری بین‌المللی است که فرد مقیم در یک کشور (سرمایه‌گذار مستقیم) منفعت پایداری را از سرمایه‌گذاری در شرکت‌های کشور دیگر بدست می‌آورد (سرمایه‌گذاری مستقیم)^۲.

هر چند ممکن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثرات منفی بر کشور میزبان داشته باشد اما اثرات مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر شرکت‌های محلی و اقتصاد کشور میزبان بسیار زیاد است. از جمله مزیت‌های جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای کشور میزبان افزایش دسترسی به منابع بیشتر، گسترش شبکه‌های صادرات و واردات بین‌المللی، رفع شکاف پس‌انداز و سرمایه‌گذاری، تامین ارز، بالا بردن توانایی مدیریت، افزایش اشتغال، بهبود تراز پرداخت‌ها و افزایش قدرت رقابت است. با توجه به نقش مهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه (با توجه به لزوم دستیابی سریع به توسعه و کمبود منابع مالی بیشتر)، برای جذب این نوع سرمایه به رقابت با یکدیگر می‌پردازند. سوالی که مطرح می‌شود این است که چرا برخی کشورها برای

1. Foreign Direct Investment

۲. منفعت پایدار دلالت بر وجود مناسبات بلندمدت بین سرمایه‌گذار مستقیم خارجی و شرکت‌های گیرنده سرمایه‌گذاری دارد و منعکس‌کننده‌ی کنترل و توان تاثیر سرمایه‌گذار مستقیم خارجی بر شرکت مورد نظر است.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذاب‌تر از سایرین هستند؟ این یک موضوع مهم در اقتصاد، تجارت و سیاست است و برای پاسخ به سوال مطرح شده باید عوامل موثر بر جذب FDI مورد بررسی قرار گیرد.

ادعای جدید بانک جهانی این است که عوامل موثر بر تصمیم به سرمایه‌گذاری توسط شرکت‌های چندملیتی در حال تغییر است و امروزه تمرکز بر محیط کسب و کار قابل پیش بینی و پایدار است. چنین ادعایی از جانب بانک جهانی که یک بازیگر مهم در توسعه جهان است، نشان از مهم بودن این ادعا دارد (کرکران و گیلاندرس^۱، ۲۰۱۲).

فرض اساسی در ایجاد و تداوم کسب و کار این است که فعالیت‌های اقتصادی نیاز به قوانین خوب دارند- قوانینی که باعث مشخص شدن (روشن شدن) حقوق مالکیت می‌شود و هزینه حل و فصل اختلافات را کم می‌کند، قوانینی که موجب افزایش ارتباطات اقتصادی می‌گردد و موجب اطمینان شرکای تجاری به یکدیگر می‌شود (گزارش فضای کسب و کار، ۲۰۱۱، ص ۱۲). سوال اصلی ما در این مقاله این است که آیا سهولت کسب و کار در یک کشور با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارتباط دارد؟

این مقاله با هدف پاسخگویی به سوال فوق در ۵ بخش سازماندهی شده است. در بخش اول شاخص‌های فضای کسب و کار معرفی شده و در بخش دوم مبانی نظری مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش سوم مقاله، مروری بر تحقیقات انجام شده صورت گرفته است. در بخش چهارم تصریح مدل و نتایج حاصل از برآورد مدل آورده شده و در بخش پنجم جمع‌بندی و پیشنهادات تحقیق آورده شده است.

۲. معرفی شاخص‌های فضای کسب و کار

از سال ۲۰۰۳ تاکنون بانک جهانی گزارشی تحت عنوان فضای کسب و کار منتشر می‌کند که شاخص فضای کسب و کار در ۱۰ بخش شامل راه اندازی کسب و کار^۲، شرایط و

1. Corcoran & Gillanders

2. Starting a Business

مقررات کسب مجوز^۱، دسترسی به برق^۲، ثبت اموال^۳، دریافت اعتبار^۴، حمایت از سرمایه گذاران^۵، پرداخت مالیات^۶، شاخص تجارت خارجی^۷، اجرای قراردادها^۸ و تعطیل کردن کسب و کار^۹ طبقه بندی شده است^{۱۰}. در جدول (۱) زیر بخش های شاخص فضای کسب و کار بانک جهانی به تفصیل مشخص شده است.

جدول (۱): زیر بخش های شاخص فضای کسب و کار بانک جهانی

۱- واه اندازی کسب و کار جدید: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز، هزینه (درصد از درآمد سرانه) و سرمایه (درصد از درآمد سرانه) مورد نیاز
۲- شرایط و مقررات کسب مجوز: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز و هزینه (درصد از درآمد سرانه) کسب مجوز
۳- دسترسی به الکتریسیته: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز، هزینه (درصد از درآمد سرانه)
۴- ثبت اموال: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز، هزینه (درصد از درآمد سرانه) ثبت اموال
۵- دریافت اعتبار: شامل شاخص توانمندی قانون (۱۰-۰)، شاخص اطلاعات اعتباری (۶-۰)، پوشش اطلاعات اعتبارسنجی در بخش دولتی (درصد) و پوشش اطلاعات اعتبارسنجی در بخش خصوصی (درصد)
۶- حمایت از سرمایه گذاران خرد: شامل سطح افشاگری، اندازه مسئولیت مدیران (۱۰-۱)، پوشش آسان اطلاعات مورد نیاز سهامداران (۱۰-۱) و توانایی حمایت از سرمایه گذاران (۱۰-۱)
۷- پرداخت مالیات: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز، مالیات بر سود (درصد)، مالیات بر حقوق و دستمزد (درصد)، مالیات بر حقوق و دستمزد (درصد) و نرخ کل مالیات (درصد)
۸- تجارت خارجی: شامل تعداد اسناد مورد نیاز برای صادرات، زمان مورد نیاز برای صادرات (روز)، هزینه صادرات (دلار)، تعداد اسناد مورد نیاز برای واردات، زمان مورد نیاز برای واردات (روز) و هزینه واردات (دلار)
۹- اجرای قراردادها: شامل تعداد مراحل، زمان مورد نیاز و هزینه (درصد از پدهی)
۱۰- تعطیل کردن کسب و کار: شامل زمان (سال)، هزینه (درصد از دارایی) و نرخ وصول ^{۱۱} (سنت)

منبع: World Bank (2013)

1. Dealing with Licenses
2. Getting Electricity

^۳ قبل از سال ۲۰۱۰ به جای شاخص دسترسی به برق شاخص استخدام و اخراج نیروی کار توسط بانک جهانی در نظر گرفته شده است.

4. Registering Property
5. Getting Credit
6. Protecting Minority Investors
7. Paying Taxes
8. Trading a Cross Borders
9. Enforcing Contracts
10. Closing a Business
11. www.doingbusiness.org/economyrankings
12. Recovery Rate

۳. مبانی نظری

سرمایه‌گذاری خارجی در خلأ انجام نمی‌شود و مستلزم فراهم بودن محیط نهادی مناسب و امنیت بخش کسب و کار، در کشورها است. محیط نهادی کسب و کار^۱ محیطی است که تمامی کسب و کارهای اقتصادی در آن شکل می‌گیرند، ادامه حیات می‌یابند و یا در آن ورشکست شده و از آن خارج می‌شوند. در یک تعریف کلی محیط کسب و کار، مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد اما مدیر نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و با وجود اینکه تأثیر زیادی بر نتایج تلاش بنگاه‌ها دارد، خارج از تسلط و قدرت آنها است (شهنازی و دهقان شبانی، ۱۳۹۰).

برای تحلیل ارتباط بین فضای کسب و کار و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در یک کشور نیاز به بررسی دو موضوع است. اول، تعیین عواملی که انگیزه سرمایه‌گذاری و به ویژه سرمایه‌گذاری خارج از کشور را ایجاد می‌کند و دوم، بیان مبانی نظری تاثیر نهادها به ویژه فضای کسب و کار بر جذب FDI است.

موضوع اول توسط پارادایم دانینگ^۲ یا پارادایم ترکیبی^۳ (التقاطی) مورد بررسی قرار می‌گیرد. در حالی که موضوع دوم توسط نورث اثبات شده است.

دو دسته نظریه در رابطه با عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ادبیات اقتصادی مطرح شده است. دسته اول، نظریه‌های مبتنی بر فرض بازار رقابت کامل است که در این نظریه‌ها فرض بر این است که بنگاه‌ها در یک فضای رقابت کامل هستند، نظریاتی که در این دسته قرار می‌گیرد، شامل: نظریه نرخ بازدهی متفاوت سرمایه^۴، نظریه تنوع در

1. Doing Business
2. Dunning's OLI paradigm
3. Eclectic paradigm

۴. طبق این نظریه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز از کشوری دارای بازدهی نهایی مورد انتظار کمتر به کشور دیگر دارای بازدهی نهایی بالاتر حرکت می‌کند.

ترکیب دارایی‌ها^۱ و نظریه تولید و اندازه بازار^۲ می‌شوند. دسته دوم، نظریه‌های مبتنی بر بازارهای رقابت ناقص هستند. نظریاتی که در این دسته مطرح شده است، نظریه سازماندهی صنعتی^۳، نظریه درونی کردن^۴ و نظریه مکانی^۵ و نظریه ترکیبی (التقاطی) است. چارچوب کاملی از عوامل موثر بر جذب FDI در پارادایم ترکیبی دانینگ (۱۹۸۰ و ۱۹۹۳) وجود دارد. این پارادایم یک چارچوب از متغیرهای سطح خرد و کلان فراهم کرده است تا تحلیل کند چرا کسب و کارهای چندملیتی وجود دارد و در کجا مستقر می‌شوند. این چارچوب بر مبنای مزیت مالکیت، مزیت مربوط به مکان و موقعیت و مزیت مربوط به درونی‌سازی^۶ است، که به OLI شناخته شده است. نظریه ترکیبی به وسیله ادغام سه نظریه سازمان صنعتی، نظریه درونی کردن و نظریه مکانی به وجود آمده است. براساس این نظریه، برای اینکه بنگاه اقدام به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نماید، شرط اول این است که باید بنگاه از مزیت نسبی نسبت به سایر بنگاه‌های کشور میزبان در مالکیت دارایی‌های غیرمشهود برخوردار باشد، (مزیت مالکیتی نظیر مالکیت فناوری)؛ دوم آنکه، استفاده از

۱. طبق این نظریه یک بنگاه برای انتخاب پروژه‌های سرمایه‌گذاری، علاوه بر توجه بر نرخ بازدهی مورد انتظار، مخاطره و ریسک را نیز مدنظر دارد و سعی در کاهش آن‌ها می‌نماید. بنابراین یک بنگاه با انجام سرمایه‌گذاری‌های مختلف در بیش از یک کشور، ریسک کلی که با آن مواجه است را کاهش می‌دهد.

۲. طبق این نظریه شرکت فراملیتی تمایل به انجام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشوری دارد که فروش بیشتر در آن کشور داشته باشد.

۳. نظریه سازمان صنعتی علت انجام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به نواقص ساختاری ناشی از زبان، فرهنگ، ساختار سیاسی، اداری و قضایی نسبت می‌دهد و بیان می‌کند که نواقص ساختاری به شرکت‌های چند ملیتی اجازه افزایش قدرت در بازار را می‌دهد و بنگاه از مزیت‌هایی نظیر صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس، دانش برتر، شبکه‌های گسترده توزیع، تنوع‌بخشی در محصول تولیدی و مزایای اعتباری، بهره‌مند می‌شود.

۴. نظریه درونی کردن، توجه خود را بر هزینه معاملاتی معطوف می‌سازد. طبق این نظریه یک بنگاه با حضور در بازار هدف بسیاری از هزینه‌هایی را که باید در صورت دور بودن از آن بازار متحمل می‌شد (مانند هزینه کسب اطلاعات، چانه‌زنی، برخی نااطمینانی‌ها، بازاریابی گسترده و ...)، دیگر متحمل نمی‌شود.

۵. نظریه مکانی علت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تمایل سرمایه‌گذاران به استفاده از برخی عوامل تولید که قابلیت انتقال و تحرک بسیار اندکی (نیروی کار، منابع طبیعی، ویژگی‌های اقلیمی و ...) دارند و استفاده از آنها در محل، مزایای بسیاری دارد، می‌داند.

6. Ownership, Location and Internalization advantages

این نوع مزایا با ترکیبی از عوامل تولید در کشور میزبان برای بنگاه بسیار باصرفه‌تر باشد؛ در غیر این صورت بازارهای خارجی توسط صادرات می‌تواند تسخیر شود (مزیت مکانی)؛ سوم آنکه، استفاده از این مزایا برای بنگاه بسیار سودآورتر از فروش و یا اجاره آن‌ها به دیگر بنگاه‌های مستقل باشد (مزینی و مراد حاصل، ۱۳۸۷).

مطالعه ما بر ابعاد مربوط به مکان OLI متمرکز شده است مبنی بر اینکه سرمایه‌گذاری در کشور خارجی به دلیل دستیابی به مزیت‌های مربوط به موقعیت و مکان صورت می‌گیرد. مزیت‌های مربوط به مکان و موقعیت شامل: توزیع منابع و اندازه بازارها، هزینه‌های مربوط به بازار کار، مواد طبیعی و حمل و نقل میان کشورها، مداخلات حکومتی و سیاست‌ها، زیرساخت‌های تجاری، قانونی و نهادی، زبان و فرهنگ و رسوم (فاصله روانی) می‌باشد. در مزیت مربوط به مکان ترکیب زیرساخت‌های نهادی و قانونی یک کشور بر جذب FDI موثر است.

موضوع دوم، بیان مبانی نظری تاثیر نهادها بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که توسط نورث مورد بررسی قرار گرفته است. تئوری نهادهای نورث^۱ روشن می‌کند که چگونه نهادها بر عملکرد اقتصاد و FDI موثر هستند. نورث با تئوری رفتار انسان^۲ شروع می‌کند و آن را با هزینه‌های مبادلاتی^۳ ترکیب می‌کند و اهمیت نهادها را در عملکرد جامعه نتیجه‌گیری می‌کند. طبق تئوری رفتار انسان، اطلاعات نامتقارن درباره رفتار دو شریک در فرآیند مبادله، باعث ایجاد عدم اطمینان درباره رعایت صحیح حقوق و وظایف شرکا می‌شود. برای کاهش عدم اطمینان، نهادها به صورت رسمی و غیر رسمی برای اطمینان از عملکرد مناسب فرآیند مبادله به وجود آمده‌اند (نورث، ۱۹۹۰، ص ۲۷).

از منظر علم اقتصاد، نهادها ساختار انگیزشی جامعه را شکل می‌دهند. برای مثال، در شرایط فقدان محیط کسب و کار مناسب، افراد انگیزه‌ای برای سرمایه‌گذاری در

---

1. North

2. Human Behavior

3. Transaction Costs

سرمایه انسانی و فیزیکی و یا ابداع و نوآوری ندارند و کشورهای خارجی نیز انگیزه‌ای برای انجام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور با نهادهای ضعیف را ندارند. فضای کسب و کار یک محیط نهادی است که قواعد بازی را مشخص می‌کند و تمامی کسب و کارهای اقتصادی در آن شکل می‌گیرند، ادامه حیات می‌یابند و یا در آن ورشکست شده و از آن خارج می‌شوند. محیط کسب و کار نامناسب بر کل هزینه تولید^۱ از طریق هزینه مبادله (هزینه‌های تحمیل شده از محیط مانند میزان رشوه که بدلیل طولانی بودن اخذ مجوزها و الزام آور نبودن قراردادها (مشکلات سیستم قضایی) به وجود آمده است) تاثیر گذارند. طبق نظر نورث نهادها در هزینه‌های تولید موثر هستند و بنابراین بر سود تاثیرگذارند و موجب می‌شوند که برخی کشورها جذابیت بیشتری برای سرمایه‌گذاران خارجی داشته باشند (الیوال^۲، ۲۰۱۲).

زمانی که مقررات کسب و کار بنگاه‌ها بر هزینه و دردسرساز (مانند شروع کسب و کار، اخذ مجوزها، ثبت اموال، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات و انحلال یک فعالیت) باشد، بنگاه‌ها به فعالیت در بخش غیر رسمی تمایل دارند که موجب کاهش امکان سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در این فعالیت‌ها می‌شود.

همچنین فضای کسب و کار نامناسب امکان مشارکت‌های مالی را کاهش می‌دهد. وقتی سیستم قضایی نامناسب باشد یا امنیت به درستی تعریف نشده باشد، امکان مشارکت مالی در اقتصاد پایین می‌آید و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز که یک نوع مشارکت مالی است در کشورهای با نهادهای ضعیف کسب و کار صورت نمی‌گیرد.

تاخیر در برگزاری دادگاه‌ها، اجرا نکردن حکم پس از اعلام رای، طولانی بودن مراحل دادرسی و تجدید نظر و صلاحیت نداشتن مقامات و ضابطان قضایی از مصادیق سیستم قضایی نامناسب است و یکی از جدی‌ترین مواردی است که ضمانت اجرایی قراردادها را با مشکل روبرو ساخته است و مشکلی اساسی برای فعالیت کسب و کار بنگاه‌های اقتصادی

۱. هزینه‌های تبدیل نهادهای زمین، نیروی کار، سرمایه، کالاها و خدمات در فرآیند تولید می‌تواند توسط کیفیت نهادها تحت تاثیر قرار گیرد.

به وجود آورده است. دشواری حل اختلاف تجاری و وصول طلب با استفاده از دادگاه‌ها، هزینه و زمان زیاد، عدم صلاحیت و فساد عوامل دادگاه، تاخیر در فرآیند تجدیدنظر، زمان طولانی اجرای حکم و... فعالان عرصه اقتصادی را در مورد لازم الاجراء بودن قراردادها با تردید روبه‌رو می‌کند که موجب تغییر جو از فضای اطمینان و اعتماد به فضای نااطمینان می‌شود و موجب کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورها خواهد شد.

۴. پیشینه تحقیق

مطالعات گسترده‌ای بر عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هم به لحاظ تجربی و هم به لحاظ نظری توسط اقتصاددانان انجام شده است. این عوامل شامل مالیات‌ها (به عنوان مثال، دجانکو، گانسر، مک لیش، رامالو و شلیفر^۱، ۲۰۱۰)، ثبات و ریسک سیاسی (به عنوان مثال لوکاس^۲، ۱۹۹۳؛ گاستاناگو، نوجنت و شلیفر^۳، ۱۹۹۸؛ باسی و هفکر^۴، ۲۰۰۷)، سرمایه انسانی (برای مثال، کار، مارکوسن و ماسکوس^۵، ۲۰۰۱)، نرخ ارز (برای مثال، فروت و استین^۶، ۱۹۹۱؛ بلونین^۷، ۱۹۹۷)، ملاحظات مکانی^۸ (برای مثال، بلونین، داویز، وادیل و نوگتون^۹، ۲۰۰۷) و محیط کسب و کار می‌باشد. از آنجا که هدف این مقاله بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است، مطالعاتی که در این مورد صورت گرفته است به طور اجمالی مورد بررسی قرار می‌گیرد. لوکاس (۱۹۹۳) اولین کسی است که تلاش کرد تاثیر محیط کسب و کار^{۱۰} را بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بررسی کند. وی متغیر مجازی برای تغییرات گسترده در سازمان‌های یک کشور را متغیر جایگزین برای اندازه‌گیری محیط کسب و کار در نظر گرفت و

1. Djankov, Ganser, McLiesh, Ramalho and Shleifer

2. Lucas

3. Gastanaga, Nugent and Pashamova

4. Busse and Hefeker

5. Carr, Markusen and Maskus

6. Froot and Stein

7. Blonigen

8. Spatial considerations

9. Blonigen, Davies, Waddell and Naughton

10. Business environment

دریافت که این متغیر بر جذب FDI تاثیر دارد. البته لوکاس بیان می کند که در نظر گرفتن اینکه چه متغیرهایی را باید برای بررسی محیط کسب و کار بکار برد خیلی پیچیده است.

گاستاناگو، نوجنت و پاشاموا^۱ (۱۹۹۸) یک شاخص که اعداد آن بین ۰ و ۴ است را برای تاخیر اداری در نظر گرفت و دریافت که این متغیر بر FDI تاثیر دارد. معیار ایشان تنها برای ۲۲ کشور در دسترس بوده است. باس و هافکر (۲۰۰۷) یک رابطه معنادار بین شاخص قدرت نهادی و کیفیت بوروکراسی^۲ (که این شاخص بین ۰ تا ۱۲ قرار دارد) و FDI پیدا کردند.

لولس^۳ (۲۰۰۹) دریافت که مولفه پیچیدگی مالیات در شاخص فضای کسب و کار بر FDI تاثیر دارد. پیونسکی^۴ (۲۰۱۰) در مقاله‌ای تحت عنوان "آیا سهولت کسب و کار در یک کشور بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی آن تاثیر دارد؟" با استفاده از مدل رگرسیون دریافت که دولت‌ها از طریق یک سطح افزایش در رتبه‌بندی فضای کسب و کار می‌توانند معادل ۴۴ میلیون دلار آمریکا منفعت کسب کنند. در این مدل ثابت شد که یک ارتباط مثبت بین فعالیت‌های دولت و جذب بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی وجود دارد که این مسیر ارتباطی از طریق بهبود رتبه‌بندی فضای کسب و کار میسر است. موریس و عزیز^۵ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای به بررسی رابطه بین سهولت انجام کسب و کار و FDI در کشورهای جنوب صحرای آفریقا و آسیای طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۵ پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که دو عامل مثبت اموال و تجارت برون مرزی در تمام این دوره بر FDI اثرگذار بودند.

-
1. Pashamova
  2. Institutional Strength and Quality of the Bureaucracy
  3. Lawless
  4. Piwonski
  5. Morris and Aziz

نادوزی و نژوگانا^۱ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای تحت عنوان "محیط سرمایه‌گذاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در آفریقا" دریافتند که مقررات کسب و کار مولفه مهمی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

بلونینج و پیگر^۲ (۲۰۱۱) دریافتند که ۴ مولفه فضای کسب و کار شامل مدت زمان اجرای قراردادهای ثبت اموال، شروع کسب و کار و تعطیل کردن کسب و کار بر FDI تاثیرگذار است.

جایاسوریا^۳ (۲۰۱۱) در مقاله‌ای به بررسی تاثیر بهبود رتبه بندی فضای کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پرداخت. نتایج این تحقیق نشان داد که ارتباط بین بهبود رتبه فضای کسب و کار و FDI مثبت است اما در کشورهای در حال توسعه میزان اثرگذاری آن کمتر است.

کرکران و گیلاندرس (۲۰۱۲) در مقاله‌ای تحت عنوان "سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سهولت راه‌اندازی کسب و کار" به مطالعه تأثیر فضای کسب و کار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پرداختند. نتایج ایشان نشان می‌دهد که یک قانون کلی بین سهولت کسب و کار در کشورهای مجاور و میزان جذب FDI یک کشور وجود ندارد. به این صورت که در جذب سرمایه خارجی از ایالات متحده، مهم است که کشور میزان دارای مقررات منظم تجاری باشد و هر چه مقررات تجارت دقیق‌تر باشد، توانایی آن کشور در جذب FDI بیشتر است و برعکس. در حالی که منطقه فقیر جنوب صحرای آفریقا و OECD در جذب FDI کمتر به این مسائل توجه می‌کنند. این تحقیق براساس داده‌های سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۰۴ صورت گرفته است.

بیراکتار^۴ (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای تحت عنوان "سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شرایط سرمایه‌گذاری" به بررسی رابطه بین FDI و سهولت انجام کسب و کار در کشورهای در حال توسعه طی سال‌های بحرانی ۲۰۰۴-۲۰۱۰ (سال‌های قبل از بحران جهانی مالی و

1. Nnadozie and Njuguna

2. Blonigen and Piger

3. Jayasuriya

4. Bayraktar

اقتصادی) پرداخته است. نتایج حاکی از آن است که بهبود در شاخص سهولت انجام کسب و کار، باعث جذب بیشتر FDI می‌شود.

داوودی و شاهمرادی (۱۳۸۳) در مقاله "بازشناسی عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی" نتیجه می‌گیرند که توجه به زیرساخت‌های قانونی، کارآیی سرمایه‌گذاری، توجه به سطح مهارت نیروی کار و افزایش ثبات سیاسی کشور، شاید منجر به جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شود.

۵. تصریح مدل

همانطور که قبلاً گفته شد، این مقاله به ابعاد مربوط به مکان چارچوب پارادایم ترکیبی دانینگ (OLI) متمرکز شده است، که علت سرمایه‌گذاری در کشور خارجی را بدلیل دستیابی به مزیت‌های مربوط به موقعیت و مکان می‌داند. ملاحظات مکانی شامل مسائلی نظیر دسترسی به بازار کار، هزینه‌های حمل و نقل مواد و محصولات، سهولت کسب و کار شرکت در کشور دیگر، اندازه بازار، ثبات سیاسی در کشور میزبان، مداخلات حکومتی و سیاست‌ها، زیرساخت‌های تجاری، قانونی و نهادی است. بنابراین در این مقاله عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در قالب تابع زیر در نظر گرفته شده اند:

$$FDI = f(PS, CC, EG, DB, GDP)$$

که FDI سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، PS شاخص ثبات سیاسی، EG شاخص جهانی شدن اقتصادی (نماینده برای زیرساخت‌های تجاری)، DB زیر بخش‌های شاخص فضای کسب و کار (شاخصی برای سهولت کسب و کار شرکت‌ها یک کشور در کشور دیگر)، CC شاخص کنترل فساد و GDP تولید ناخالص داخلی واقعی (اندازه بازار) است. از آنجا که احتمال وجود ارتباط دو طرفه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید

۱. از شاخصهای فضای کسب و کار شاخص دسترسی به برق در نظر گرفته نشده است چون قبل از سال ۲۰۱۰ به جای شاخص دسترسی به برق شاخص استخدام و اخراج نیروی کار توسط بانک جهانی در نظر گرفته شده است.

ناخالص داخلی طبق مباحث تئوری وجود دارد، باید آزمون درون‌زایی هاسمن^۱ انجام گیرد، که طبق جدول زیر، درون‌زایی مورد تایید قرار گرفته است.

جدول (۲): بررسی درون‌زایی تولید ناخالص داخلی

کشورها	نام متغیر	ضریب	آماره t	P-value
کل کشورها	R	۳۳۰	۳/۶۷	۰/۰۰۰

بنابراین دلیل وجود درون‌زایی، برآورد گرهای حداقل مربعات معمولی مناسب نمی‌باشد و باید به روش‌های برآورد دو مرحله‌ای (2SLS) یا روش تعمیم یافته گشتاورها (GMM) متوسل شد. ماتياس و سوستر^۲ بیان می‌کنند که برآورد 2SLS ممکن است به دلیل مشکل در انتخاب ابزارها، واریانس‌های بزرگ برای ضرایب به وجود آورد و برآوردها از لحاظ آماری معنی دار نباشد. بنابراین روش سیستمی تعمیم یافته گشتاورها آرلانو-باور/بلوندل-باند برای حل این مشکل پیشنهاد شده است. با توجه به این مباحث، در این مقاله معادله زیر با استفاده از روش سیستمی تعمیم یافته گشتاورها آرلانو-باور/بلوندل-باند، برآورد می‌گردد:

$$\begin{aligned} \ln(FDI_{it}) = & \beta_1 \ln(FDI_{it-t}) + \beta_2 \ln GDP_{it} + \beta_3 PS_{it} + \beta_4 CC_{it} \\ & + \beta_5 EG_{it} + \beta_6 SB_{it} + \beta_7 DL_{it} + \beta_8 RE_{it} \\ & + \beta_9 GC_{it} + \beta_{10} PI_{it} + \beta_{11} TB_{it} + \beta_{12} EC_{it} \\ & + \beta_{13} CB_{it} + \beta_{14} PT_{it} + \eta_i + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

۱. برای انجام آزمون درون‌زایی هاسمن، ابتدا متغیر تولید ناخالص داخلی (GDP) را با استفاده از همه متغیرهای بیرون‌زا برآورد نموده (که طبق مقدار آزمون هاسمن و F لیمر، تکنیک اثرات ثابت برای برآورد انتخاب شد) و مقادیر باقیمانده ناشی از تخمین (با استفاده از اثرات ثابت) را به صورت یک متغیر جداگانه در نظر می‌گیریم (مثلاً R). حال معادله سرمایه گذاری مستقیم خارجی را نوشته و آن را با استفاده از همه متغیرهای سابق به علاوه متغیر R (به عنوان یک متغیر توضیحی جدید) برآورد می‌کنیم (که طبق مقدار آزمون هاسمن و F لیمر، تکنیک اثرات ثابت برای برآورد انتخاب شد). اگر ضریب متغیر جدید (R) معنی دار باشد، به معنی این است که تولید ناخالص داخلی در معادله سرمایه گذاری مستقیم خارجی درون‌زا می‌باشد. که نتیجه معناداری ضریب R در جدول درون متن آورده شده است و بنابراین با انجام عملیات فوق، درون‌زایی متغیر تولید ناخالص داخلی مورد تایید قرار می‌گیرد.

2. Matyas Sevestre

در چارچوب معادله فوق، متغیرهای توضیحی مورد بررسی عبارتند از:

۱- شاخص ثبات سیاسی ($PS_{i,t}$): این شاخص که نشان دهنده عدم وجود خشونت در جامعه می‌باشد به ارزیابی بی‌ثباتی و احتمال براندازی دولت با ابزارهای خشونت بار شامل خشونت داخلی یا تروریسم، کودتا، ترور و تنش‌های قومی می‌پردازد. این شاخص توسط دانیل کافمن، آرت کرای و پابلو زویدو لوباتون^۱ (۱۹۹۹) مطرح شده است. تاثیر این متغیر بر سرمایه‌گذاری خارجی به این صورت است که هرچه احتمال براندازی دولت بیشتر باشد، ریسک سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد و موجب کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود ضمن اینکه درگیری‌های جناحی و ترور و کودتا پدیده‌هایی هستند که با از بین بردن حقوق مالکیت موجب افزایش ریسک و نااطمینانی در فضای اقتصادی یک کشور می‌شوند و به تبع آن سرمایه‌گذاری خارجی را کاهش خواهند داد (بارو، ۱۹۹۱).

ایجاد ثبات و امنیت در جامعه موجب افزایش سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در کشور می‌شود. سرمایه‌گذاری خارجی ضمن انتقال تکنولوژی، مدیریت و کادر متخصص مورد نیاز به کشور، منافع کشور را به منافع کشورهای سرمایه‌گذار گره می‌زند. لذا سرمایه‌گذاری‌های مذکور خود ثبات و امنیت را بیشتر کرده و به سرمایه‌گذاری فزاینده منجر می‌شود.

۲- شاخص کنترل فساد (CC_{it}): این شاخص نیز توسط دانیل کافمن، آرت کرای و پابلو زویدو لوباتون ارائه شده است که بیانگر فساد میان بخش دولتی و خصوصی و میزان رشوه است. دو دسته تئوری در رابطه با تاثیر فساد بر سرمایه‌گذاری وجود دارد. دسته اول بیان می‌کند که فساد به مقامات رسمی اجازه می‌دهد به طور مخفیانه و سلیقه‌ای منافع خصوصی کسب کنند. بنابراین آنها می‌دانند که هر چه انعطاف‌پذیری کمتری تحمیل کنند، فرصت بیشتری برای کسب رشوه دارند. به این ترتیب کارگزاران دولتی در جهت رفع نواقص بازار عمل نمی‌کنند. در این شرایط سرمایه‌گذاران خارجی که تاسیس‌کننده بنگاههای جدید بالقوه هستند مجبورند که برای ثبت و شروع عملیات خود رشوه پرداخت کنند و اغلب

1. Kufmann, Kraay and Zoido-Lobaton

تصمیم می‌گیرند که وارد بازار نشوند. دسته دوم بیان می‌کنند که اگر دولتی قوانین و مقررات بیهوده بسیاری داشته باشد و مالیات‌های سنگینی از فعالیت‌های اقتصادی دریافت کند، در آن صورت با در نظر گرفتن چارچوب قانونی ناکارآمد موجود، رشوه‌راهی برای گریز از مقررات است و موجب افزایش کارایی و سرمایه‌گذاری خواهد شد (سامتی و همکاران، ۱۳۹۰).

۳- شاخص لگاریتم جهانی شدن اقتصادی ($LnEG_{it}$): این شاخص توسط درهر (۲۰۰۶) منتشر شده است، که به دو دسته تقسیم بندی می‌شود. دسته اول، جریانات واقعی (که برای ساخت این شاخص از تجارت (درصدی از GDP)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سهام (درصدی از GDP)، سرمایه‌گذاری پرتفوی (درصدی از GDP) و پرداخت سود به دولت‌های خارجی (درصدی از GDP) استفاده می‌شود) و دسته دوم، محدودیت‌ها (که برای ساخت این شاخص از موانع واردات پنهان، متوسط نرخ تعرفه‌ی گمرکی، مالیات بر تجارت بین‌المللی (درصدی از درآمد جاری) و محدودیت‌های حساب سرمایه استفاده می‌شود). انتظار بر این است که با افزایش جهانی سازی اقتصادی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش یابد، زیرا محدودیت و موانع از بین برداشته می‌شود.

۴- لگاریتم تولید ناخالص داخلی حقیقی ($LnGdp_{it}$): این شاخص معیاری برای اندازه بازار است، که دارای اثر مثبت بر جریان ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. از آنجا که اندازه بزرگ بازار موجب افزایش در تقاضا برای محصولات و خدمات فراهم شده از سوی سرمایه‌گذاران خارجی می‌شود و همچنین صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس در تولید محصولات ایجاد می‌شود، موجبات افزایش جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فراهم خواهد شد.

۵- شروع کسب و کار (SB_{it}): که فرآیند ثبت شرکت را از نظر تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز و هزینه صرف شده برای آغاز فعالیت را در نظر می‌گیرد. آسان‌سازی شرایط شروع کسب و کار منجر به افزایش تمایل به سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود. در آغاز یک کسب و کار، هر چه تعداد روز و هزینه اداری تأسیس، بیشتر باشد، مشکلات کارآفرینان

بیشتر شده و هر جا که پای مقامات حکومتی و موانع سخت و دیوانسالاری اداری، دخالت یافتن سلیقه‌های فردی و همچنین شیوع روابط پنهانی در انجام کارها در میان باشد، موجبات افزایش هزینه و کاهش سودآوری پروژه‌های سرمایه گذاری و مانع جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پدیدار می‌شود.

۶- اخذ مجوزها (DL_{it}): شامل تمامی فرآیندها برای اخذ مجوزهای مورد نیاز تا تاسیس و راه‌اندازی یک بنگاه می‌باشد که نشان‌دهنده تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه صرف شده برای دریافت مجوزهای مورد نیاز با استاندارد معین هر کشور است. سردرگمی فعالان اقتصادی برای اخذ مجوز و همچنین زمان طولانی برای دریافت این مجوزها از موانع مهم پیش روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

۷- ثبت مالکیت (RE_{it}): فرآیند لازم جهت ثبت دارایی در دفتر اسناد رسمی می‌باشد. کارایی ثبت اموال باعث تقویت حقوق مالکیت می‌شود. برخی ادعا می‌کنند که مقررات بیشتر و فرایند ثبت رسمی تر اموال، باعث دقت نظر و ارتقای حقوق مالکیت می‌شود. اما پیچیدگی بیشتر با خود نااطمینانی، افزایش هزینه معاملات و فرصت‌هایی برای تقلب و فساد می‌آورد. این شاخص با تعداد مراحل، مدت زمان و هزینه‌های مرتبط با ثبت مالکیت در دفاتر اسناد رسمی سنجیده می‌شود. هر چه این مراحل کمتر و هزینه‌های مربوط به آن نیز کمتر باشد موجبات تشویق فعالان اقتصادی فراهم می‌گردد و هرچه زمان و هزینه‌های مربوط به آن بیشتر باشد به عنوان مانعی فرا روی سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی عمل خواهد کرد.

۸- اخذ اعتبار (GC_{it}): این شاخص میزان توانمندی و امکان سنجش گسترده، دقت اطلاعات اعتباری و میزان پوشش اطلاعات مالی افراد حقیقی و حقوقی است که توسط بخش دولتی یا بخش خصوصی ثبت و در اختیار سایر سازمان‌ها یا افراد قرار داده می‌شود تا بر اساس اعتبار تعیین شده به ارزیابی فعالان اقتصادی بپردازند. دسترسی آسان به تسهیلات و اعتبارات بانکی، اصلاح نظام بانکی به منظور افزایش سطح وام‌های ارائه شده و کاهش درخواست‌های بدون پاسخ از سیاست‌هایی است که منجر به جذب سرمایه‌گذار

داخلی می‌شود و چنانچه این تسهیلات برای سرمایه‌گذار خارجی نباشد سرمایه‌گذار داخلی رقیبی برای سرمایه‌گذار خارجی خواهد بود.

۹- حمایت از سرمایه‌گذاران و سهامداران (PI_{it}): در این شاخص بررسی می‌شود که صاحبان سرمایه تا چه اندازه مورد حمایت نهادهای قانونی و رسمی می‌باشند بویژه در معاملاتی که در آنها منافع مدیران با منافع شرکت یا منافع دولت در تعارض است. این شاخص میزان علنی بودن مبادلات مالی (شاخص افشاء)، میزان پاسخگویی مدیر، سهولت شکایت برای سهامدار و توان حمایت از سرمایه‌گذار را در بر می‌گیرد. حمایت ناکافی از سهامداران و دشواری شرایط طرح دعوی، از یک طرف سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی را از سرمایه‌گذاری منصرف می‌کند و از طرف دیگر در نتیجه عدم تمایل افراد به خرید سهام، تمرکز مالکیت، اتکا به بانک به عنوان تنها منبع مالی در این شرایط باعث می‌شود که نقدینگی و تنوع سبد دارایی سرمایه‌گذار کاهش یابد. کارایی بنگاه‌ها کم شده و روند رشد اقتصادی کند می‌شود و تمایلی از طرف سرمایه‌گذار خارجی برای ورود به اقتصاد کشور میزبان وجود ندارد.

۱۰- پرداخت مالیات (PT_{it}): این شاخص مأخذ تعلق مالیات، دفعات پرداخت، زمان تعیین پرداخت و کل مالیات قابل پرداخت را بر حسب درصد از سود حاصل از فعالیت‌های اقتصادی ارزیابی می‌کند. مالیات‌های گسترده و بالاتر از سود ناخالص بنگاه‌های سبب کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌شود.

۱۱- تجارت فرامرزی (TB_{it}): تعداد مراحل، تعداد امضا، تعداد اسناد و تعداد روز برای صادرات (از بسته بندی در کارخانه تا خروج از بندر)، میزان تعرفه‌ها و عوارض و همچنین تعداد مراحل، تعداد امضا، تعداد اسناد و تعداد روز برای واردات (از ورود به بندر تا تحویل به انبار کارخانه) را می‌سنجد. تعدد محدودیت‌های تجاری، فرآیند طولانی پیچیده واردات و صادرات، بی‌ثباتی در مقررات و قوانین اجرای تعرفه‌های گمرکی و مراحل اداری و زمانی طولانی در گمرک، ضایعات کالا را افزایش می‌دهد و هزینه بالای گمرک موجب افزایش فساد می‌گردد و چنانچه سرمایه‌گذار مستقیم خارجی در کشور میزبان در

بخش‌هایی سرمایه‌گذاری کند که نیاز به واردات و صادرات کالا باشد، با افزایش این شاخص سودآوری وی کاهش می‌یابد و تمایل خود را برای سرمایه‌گذاری مجدد از دست می‌دهد.

۱۲- انحلال یک فعالیت (CB_{it}): تعداد مراحل، زمان لازم برای دادرسی و هزینه پرداخت شده برای پایان دادن به یک فعالیت اقتصادی در این شاخص مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرد. وجود یک سیستم سالم اعلام ورشکستگی، این امکان را فراهم می‌نماید که بنگاه‌هایی که امکان احیا و نجات را دارند، از مابقی که لازم است به فعالیت خود خاتمه دهند، متمایز شوند.

۱۳- الزام آور بودن قراردادها (EC_{it}): موجب تغییر جو از فضای اطمینان و اعتماد به فضای نااطمینان می‌شود و ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشورها را کاهش خواهد شد.

۴-۱. داده‌ها

کشورهای منتخب در این مطالعه مشتمل بر ۲۹ کشور است که اسامی آنها در جدول (۱) پیوست مقاله آورده شده است. گزینش این کشورها به این صورت بوده که از میان کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط که ایران نیز در این تقسیم بندی جای گرفته است ۲۹ کشور که آمارهای مربوط به متغیرهای تحقیق در مورد آنها در دسترس می‌باشد، انتخاب شده است.

لازم به ذکر است که قبل از برآورد مدل، برای اطمینان از اینکه داده‌ها قابل ریختن بر روی هم هستند از آزمون امکان ریختن داده‌ها روی هم^۱ استفاده شده است. اینکه داده‌ها قابل ریختن بر روی هم باشند به معنی این است که برای مقاطع و دوره‌های زمانی بتوان یک ضریب برای متغیرهای توضیحی رگرسیون در نظر گرفت.

این آزمون به دو دسته ۱- آزمون امکان ریختن داده‌ها روی هم در بین مقاطع^۱ و ۲- آزمون امکان ریختن داده‌ها روی هم در طی زمان^۲ تقسیم شده است.^۳ فرضیه صفر در آزمون اول امکان ریختن داده‌ها روی هم، در بین مقاطع $(H_0: \beta_{ik} = \beta_x)$ ، است که مقدار آماره F بدست آمده در این آزمون ۱/۲۴ است که از مقدار بحرانی جدول کوچکتر است. بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که داده‌های تابلویی با توجه به مقاطع قابل ریختن بر روی هم است.

فرضیه صفر در آزمون دوم امکان ریختن داده‌ها روی هم در طی زمان $(H_0: \beta_{ik} = \beta_x)$ است که مقدار آماره F بدست آمده در این آزمون ۰/۵۷ است که از مقدار بحرانی جدول کوچکتر است. بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که داده‌های تابلویی با توجه به زمان قابل ریختن بر روی هم است.

در مقاله داده‌های مربوط به تولید ناخالص داخلی حقیقی، نیروی کار، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شاخص کنترل فساد و شاخص ثبات سیاسی از آمار و اطلاعات بانک جهانی استخراج شده است. شاخص‌های جهانی شدن اقتصادی از سایت <http://globalization.kof.ethz.ch> جمع‌آوری شده است.

داده‌های شاخص‌های فضای کسب و کار از اطلاعات منتشر شده توسط مطالعات فضای کسب و کار^۴ بانک جهانی گرفته شده است. داده‌های اخذ شده از این مطالعات در این تحقیق، بصورت داده‌های رتبه بندی شده درآمده است. روش رتبه بندی داده‌ها بصورت زیر می‌باشد.

شاخص‌هایی که مقدار بزرگتر در آنها از لحاظ وضعیت کسب و کار بیانگر وضعیت نامناسب‌تری است، مانند سادگی راه اندازی کسب و کار (شامل مراحل اداری، زمان و

1. Poolability Test across Groups

2. Poolability Test over Time

۳. برای مطالعه بیشتر در مورد نحوه انجام این آزمون به منبع زیر مراجعه شود:

Park, H.M., (2009). Linear Regression Models for Panel Data Using SAS, Stata, LIMDEP, and SPSS.

۴. اطلاعات خام مربوط به این شاخص در سایت اینترنتی www.doingbusiness.org موجود است.

هزینه‌ی مورد نیاز)، شرایط و مقررات کسب مجوز جهت ساخت و ساز فضای مورد نیاز بنگاه (مراحل اداری، زمان و هزینه‌ی مورد نیاز) و ... به صورت زیر رتبه بندی شده‌اند:

$$Db_i = \frac{D_i - D_{\min}}{D_{\max} - D_{\min}}$$

Db_i : مقدار شاخص i پس از رتبه بندی شدن

D_i : مقدار شاخص i

$D_{\min}$: مقدار حداقل شاخص i در بین کشورهای مورد بررسی

$D_{\max}$: مقدار حداکثر شاخص i در بین کشورهای مورد بررسی

و شاخص‌هایی که مقدار کوچکتر در آنها از لحاظ وضعیت کسب و کار بیانگر وضعیت نامناسب‌تری است، مانند شاخص‌های حمایت از سرمایه‌گذاری به صورت زیر رتبه بندی شده‌اند:

$$Db_i = \frac{D_{\max} - D_i}{D_{\max} - D_{\min}}$$

بنابراین در نتیجه هر دو روش رتبه‌بندی، تمامی داده‌ها بین صفر تا یک رتبه بندی می‌شوند. که عدد نزدیکتر به صفر بیانگر وضعیت مناسب‌تر فضای کسب و کار است (شهنازی و دهقان، ۱۳۹۰).

۴-۲. نتایج حاصل از برآورد مدل

چنانکه در بخش قبل توضیح داده شد، معادله زیر برای بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر سرمایه گذاری برآورد می‌شود:

$$\begin{aligned} \ln(FDI_{it}) = & \beta_1 \ln(FDI_{it-t}) + \beta_2 \ln GDP_{it} + \beta_3 PS_{it} + \beta_4 CC_{it} \\ & + \beta_5 EG_{it} + \beta_6 SB_{it} + \beta_7 DL_{it} + \beta_8 RE_{it} \\ & + \beta_9 GC_{it} + \beta_{10} PI_{it} + \beta_{11} TB_{it} + \beta_{12} EC_{it} \\ & + \beta_{13} CB_{it} + \beta_{14} PT_{it} + \eta_i + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

که در این معادله جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تابعی از جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دوره قبل، شاخص‌های فضای کسب و کار، شاخص ثبات سیاسی، شاخص کنترل فساد و لگاریتم تولید ناخالص داخلی است.

نتایج حاصل از برآورد تاثیر شاخص‌های فضای کسب و کار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جدول (۳) آورده شده است. نتایج جدول (۳) نشان از وجود هم‌خطی میان متغیرهای توضیحی دارد. هم‌خطی زمانی وجود دارد که یک متغیر مستقل تابعی خطی از سایر متغیرهای مستقل است. از نشانه‌های هم‌خطی این است که با وجود بالا بودن ضریب تعیین (R^2) تعداد نسبت‌های t معنادار کم است که در مدل اول ضریب تعیین^۱ ۰/۳۹ است که برای داده‌های تابلویی مناسب است اما از ۱۴ متغیر تنها ۴ متغیر از نظر آماری معنادار است. برای رهایی از این مشکل ابتدا ماتریس ضریب همبستگی محاسبه شده و بعد بر اساس آن از روش کنار گذاشتن متغیرهای دارای همبستگی بالا در معادله (۷) به برآورد مدل پرداخته می‌شود. لازم به ذکر است که ماتریس ضریب همبستگی در پیوست مقاله آورده شده است. متغیرهای که ضریب همبستگی آنها بالای ۰/۴۲ است در مدل کنار هم قرار داده نشده است و بنابراین چند رگرسیون برای بررسی تاثیر مولفه‌های فضای کسب و کار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برآورد گردیده است.

طبق جدول (۳) در مدل (۲) شاخص جهانی شدن اقتصادی (EG) که نماینده‌ای برای زیرساخت‌های تجاری در نظر گرفته شده است دارای تاثیر مثبت و در سطح ۵٪ معنادار است. مثبت بودن این ضریب به این معنا است که با بهبود جهانی شدن اقتصادی در کشورهای مورد بررسی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. علامت این ضریب مورد انتظار است. شاخص ثبات سیاسی (PS) نیز در مدل (۳) و (۴) دارای تاثیر مثبت و از لحاظ آماری معنادار است. مثبت بودن این ضریب به این معنا است که با افزایش ثبات سیاسی در یک کشور جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد که مبانی

۱. برای محاسبه ضریب تعیین مدل از مربع ضریب همبستگی بین مقدار واقعی متغیر وابسته و مقدار متغیر وابسته که از رگرسیون بدست می‌آید استفاده شده است.

تاثیرگذاری آن در بخش ۴ مقاله آورده شده است. شاخص کنترل فساد (CC) که در مدل (۵) آورده شده، دارای تاثیر مثبت و معنادار از نظر آماری بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی است که مطابق با انتظار نظری است که مبنای تاثیرگذاری متغیر کنترل فساد و سایر متغیرها در بخش (۴) به طور کامل آورده شده است. متغیر تولید ناخالص داخلی ($LnGdp$) که نماینده‌ای برای اندازه بازار هر کشور در نظر گرفته شده است دارای تاثیر مثبت و معنادار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کلیه مدل‌ها است به این معنا که هر چه اندازه بازار یک کشور بزرگتر باشد، انگیزه بیشتری برای سرمایه گذاران مستقیم خارجی برای سرمایه گذاری ایجاد خواهد کرد.

شاخص شروع کسب و کار (SB) در کلیه مدل‌ها دارای تاثیر منفی و از نظر آماری معنادار است. همچنانکه قبلاً گفته شد، در این مقاله شاخص شروع کسب و کار عددی بین صفر و یک است که عدد نزدیکتر به صفر بیانگر وضعیت مناسب‌تر شروع کسب و کار است. طبق این نتایج با افزایش مقدار شاخص شروع کسب و کار که نشان از بدتر شدن شروع کسب و کار است، سرمایه گذاری مستقیم خارجی کاهش می‌یابد و با کمتر شدن عدد شاخص شروع کسب و کار که نشان از بهبود شروع کسب و کار است جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. علامت این متغیر مطابق با انتظار نظری است.

شاخص شرایط و مقررات کسب معجوز (DL) در مدل (۲) و (۵) وارد شده است که از نظر آماری تاثیری بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ نداشته است. شاخص ثبت اموال (RE) در مدل (۳) وارد شده است که از نظر آماری تاثیری بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب ندارد.

شاخص دریافت اعتبار (GC) که در کلیه مدل‌ها وارد شده است در همه مدل‌ها دارای تاثیر مثبت و معنادار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی است. این شاخص نیز مقداری بین صفر و یک دارد. نحوه شاخص‌سازی به گونه‌ای است که هر چه عدد به صفر نزدیک شود نشان از بهبود باشد، یعنی با افزایش شاخص دریافت اعتبار که نشان از ضعف اعتبار

دهی است جذب سرمایه‌گذاری داخلی کاهش می‌یابد و بنابراین عدم مزیت برای سرمایه‌گذاران داخلی ایجاد می‌شود. از آنجا که سرمایه‌گذاری داخلی رقیبی برای سرمایه‌گذاری خارجی است با افزایش شاخص دریافت اعتبار سرمایه‌گذاری خارجی افزایش می‌یابد. شاخص حمایت از سرمایه‌گذار (PI) که در کلیه مدل‌ها وارد شده است دارای تاثیر منفی و از نظر آماری معنادار است، این شاخص نیز مانند سایر زیربخش‌های فضای کسب و کار بگونه‌ای رتبه‌بندی شده است که عدد نزدیک به صفر به معنی افزایش حمایت از سرمایه‌گذاران است. بنابراین با نزدیک شدن مقدار شاخص حمایت از سرمایه‌گذار به صفر (یعنی کاهش این شاخص) جذب سرمایه‌گذار مستقیم خارجی افزایش می‌یابد.

شاخص تجارت برون‌مرزی (TB) که این شاخص نیز مانند شروع کسب و کار عددی بین صفر و یک است که مقدار نزدیک به صفر به معنی سهولت صادرات و واردات است. این متغیر در معادله (۶) وارد شده است که از نظر آماری معنادار است.

شاخص اجرای قراردادها (EC) که در مدل (۲) وارد شده است دارای تاثیر منفی و معنادار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. این شاخص نیز عددی بین صفر و یک است که عدد نزدیک به صفر به معنی اجرای بهتر قراردادها است بنابراین با کاهش شاخص اجرای قراردادها که به معنی افزایش و بهبود اجرای قراردادها است جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد.

شاخص تعطیل کردن کسب و کار (CB) در کلیه مدل‌ها وارد شده است. این متغیر نیز عددی بین صفر و یک است که هر چه به صفر نزدیک باشد به معنی تعطیل کردن سریعتر کسب و کار است بنابراین با افزایش این شاخص یعنی کاهش سرعت تعطیل کردن کسب و کار و اعلام ورشکستگی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش می‌یابد.

شاخص پرداخت مالیات (PT) که در مدل (۴) وارد شده است دارای تاثیر منفی و معنادار از نظر آماری است. این شاخص عددی بین صفر و یک دارد که هر چه به صفر نزدیک باشد به معنای کاهش مقدار پرداخت مالیات است. انتظار بر این است که با کاهش شاخص پرداخت مالیات جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش یابد.

برای ایجاد اطمینان در خصوص مناسب بودن روش برای برآورد مدل در مدل‌های GMM از دو آزمون استفاده می‌شود. ۱- آزمون سارگان که برای اثبات شرط اعتبار تشخیص بیش از حد یعنی صحت و اعتبار متغیرهای ابزاری به کار می‌رود که فرضیه صفر این آزمون نشان دهنده متغیرهای ابزاری مناسب است و ۲- آزمون همبستگی پسماندهای مرتبه اول $AR(1)$ و مرتبه دوم $AR(2)$ است که این آزمون نیز برای بررسی اعتبار و صحت متغیرهای ابزاری استفاده می‌شود. آرلانو و باند (۱۹۹۱) بیان می‌کنند که در تخمین GMM باید جملات اخلاص همبستگی مرتبه اول $AR(1)$ باشند اما دارای همبستگی سریالی مرتبه دوم $AR(2)$ نباشند. فرضیه صفر آزمون همبستگی پسماندها؛ همبسته نبودن پسماندها است. مقادیر آزمون سارگان و آزمون همبستگی پسماندهای مرتبه اول $AR(1)$ و مرتبه دوم $AR(2)$ در جدول (۳) گزارش شده است. طبق نتایج این آزمون‌ها، صحت اعتبار نتایج مدل‌های آزمون شده بر اساس روش GMM تایید می‌شود.

۵. جمع بندی و پیشنهادات

این مقاله با هدف بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ۲۹ کشور منتخب طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۳ نگارش شده است. شاخص‌های مورد استفاده برای نشان دادن فضای کسب و کار در این تحقیق علاوه بر شاخص فضای کسب و کار بانک جهانی (که شامل ۱۰ زیر بخش راه اندازی کسب و کار، شرایط و مقررات کسب مجوز، دسترسی به برق، ثبت اموال، دریافت اعتبار، حمایت از سرمایه گذاری، پرداخت مالیات، شاخص تجارت خارجی، اجرای قراردادها و تعطیل کردن کسب و کار می‌باشد)، شاخص‌های ثبات سیاسی، کنترل فساد و جهانی شدن اقتصاد (زیرساختهای تجاری) در نظر گرفته شده که در چارچوب پارادایم ترکیبی دایننگ (ابعاد مکان این پارادایم) به بررسی تاثیر این شاخص‌ها بر جذب سرمایه گذاری

جدول (۳): نتایج برآورد تاثیر فضای کسب و کار بر جذب FDI در کشورهای منتخب طی سالهای (۲۰۰۳-۲۰۱۲)

متغیرها	مدل ۱	مدل ۲	مدل ۳	مدل ۴	مدل ۵	مدل ۶
LFdi(-1)	۰/۲۹۷ ۳/۶۸۰(۰/۰۰۰)	۰/۳۵۱ ۱۳/۴۷۰(۰/۰۰۰)	۰/۰۷۱۹ ۲/۶۵۰(۰/۰۰۸)	۰/۱۴۶ ۳/۵۲۰(۰/۰۰۰)	۰/۲۶۳ ۱۲/۰۸۰(۰/۰۰۰)	۰/۱۵۰ ۷/۳۲۰(۰/۰۰۰)
LGdp	۰/۵۹۶ ۵/۹۳۰(۰/۰۰۰)	۰/۵۷۵ ۱۹/۳۷۰(۰/۰۰۰)	۰/۷۹۷ ۲۱/۸۶۰(۰/۰۰۰)	۰/۷۶۸ ۱۵/۳۲۰(۰/۰۰۰)	۰/۶۷۱ ۵۰/۸۶۰(۰/۰۰۰)	۰/۷۷۰ ۲۴/۹۳۰(۰/۰۰۰)
PS	۰/۱۷۲ ۰/۶۲۰(۰/۵۳۶)		۰/۴۱۶ ۲/۲۳۰(۰/۰۲۵)	۰/۶۱۳ ۵/۱۶۰(۰/۰۰۰)		
CC	-۰/۱۵۳ -۰/۳۴۰(۰/۷۳۶)				۰/۱۶۱ ۳/۶۶۰(۰/۰۰۰)	
EG	۰/۳۲ ۲/۷۸۰(۰/۰۰۵)	۰/۰۲۲ ۴/۰۹۰(۰/۰۰۰)				
SB	-۰/۰۰۲ -۴/۹۶۰(۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲ -۱۰/۴۹۰(۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲ -۱۰/۷۳۰(۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲ -۸/۹۳۰(۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲ -۱۹/۰۳۰(۰/۰۰۰)	-۰/۰۰۲ -۱۵/۵۹۰(۰/۰۰۰)
DL	-۰/۸۶۰ -۰/۳۵۰(۰/۷۲۶)	۰/۱۶۰ ۰/۳۷۰(۰/۷۰۸)			۰/۱۳۴ ۰/۴۱۰(۰/۶۸۵)	
RE	۰/۳۳۶ ۰/۱۵۰(۰/۸۷۸)		۱/۶۸ ۰/۹۵۰(۰/۳۴۱)			
GC	۰/۶۲۱ ۰/۸۱۰(۰/۴۱۹)	۰/۶۳۴ ۳/۶۷۰(۰/۰۰۰)	۱/۶۳ ۱/۹۴۰(۰/۰۵۲)	۱/۰۴ ۲/۸۵۰(۰/۰۰۴)	۰/۶۷۸ ۴/۹۷۰(۰/۰۰۰)	۰/۸۹۸ ۴/۳۴۰(۰/۰۰۰)
PI	-۰/۴۵۹ -۰/۵۷۰(۰/۵۶۸)	-۰/۴۲ -۲/۶۵۰(۰/۰۰۸)	-۰/۵۰۷ -۲/۹۷۰(۰/۰۰۳)	-۱/۰۹ -۵/۰۰۰(۰/۰۰۰)	-۰/۳۸۰ -۳/۷۱۰(۰/۰۰۰)	-۰/۴۱۶ -۲/۹۱۰(۰/۰۰۴)
TB	۱/۲۴ ۰/۵۲۰(۰/۶۰۱)					-۰/۵۵۷ -۰/۶۷۰(۰/۵۰۵)
EC	-۲/۳۸ -۰/۶۱۰(۰/۵۴۴)	-۲/۳۲۶ -۱/۸۵۰(۰/۰۶۴)				
CB	-۴/۶۷ -۱/۵۶۰(۰/۱۱۸)	-۳/۴۱ -۳/۶۲۰(۰/۰۰۰)	-۱/۱۹ -۰/۷۱۰(۰/۴۷۶)	-۳/۱۴۳ -۲/۱۱۰(۰/۰۳۵)	-۲/۳۱ -۱/۸۸۰(۰/۰۶۰)	-۲/۵۱ -۱/۵۶۰(۰/۱۱۸)
PT	۱/۸۸ ۰/۴۲۰(۰/۶۷۷)			-۳/۱۹ -۳/۵۰۰(۰/۰۰۰)		
آزمون سارگان	۲۰/۱۸ (۰/۹۹۷)	۲۳/۲۵ (۱/۰۰۰)	۲۶/۳۲ (۱/۰۰۰)	۲۳/۳۷ (۰/۹۹۹)	۲۳/۴۱ (۱/۰۰۰)	۲۷/۶۰ (۱/۰۰۰)
آزمون AR(1)	-۲/۴۲ (۰/۰۱۵)	-۱/۲۰ (۰/۱۰۹۱)	-۲/۴۱ (۰/۰۱۵)	-۲/۳۶ (۰/۰۱۷)	-۱/۹۲ (۰/۰۵۴)	-۲/۲۶ (۰/۰۲۳)
آزمون AR(2)	۰/۱۴۶ (۰/۸۸۳)	۰/۴۴۹ (۰/۶۵۳)	۰/۹۲۶ (۰/۳۵۴)	۰/۲۵۹ (۰/۵۷۹)	۰/۰۳۲ (۰/۹۷۳)	۰/۲۶۵ (۰/۷۹۱)
والد	۹۵۶۱۸۱/۶۵ (۰/۰۰۰)	۷۷۴۹۸۳/۸۸ (۰/۰۰۰)	۱۴۴۰۰۰ (۰/۰۰۰)	۱۳۷۰۰۰ (۰/۰۰۰)	۱۲۴۰۰۰ (۰/۰۰۰)	۱۹۲۰۰۰ (۰/۰۰۰)

مقادیر ردیف اول مقابل هر متغیر ضریب متغیر در مدل و مقادیر ردیف دوم مقدار آماره t و مقادیر داخل پرانتز مقدار احتمال است [منبع: محاسبات پژوهش].

مستقیم خارجی پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد، ضعف در فضای کسب و کار تاثیر منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. با توجه به ضعف فضای کسب و کار در کشور (به جدول پیوست ۲ مراجعه کنید) و نتایج بدست آمده از مدل تحقیق پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزی پایدار و منسجمی جهت بهبود بسترهای کسب کار انجام شود. از جمله مهمترین اصلاحات مورد نیاز که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است بهبود در شاخص‌های انجام کسب و کار شامل ساده‌سازی راه‌اندازی کسب و کار، حمایت از سرمایه‌گذار، اصلاح قانون ورشکستگی، پرداخت مالیات و ثبات سیاسی، کنترل فساد و جهانی شدن اقتصادی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

- حیدری، پروین و زهرا افشاری (۱۳۹۱). «عوامل اقتصادی و اجتماعی موثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با تاکید بر شاخص‌های حکمرانی در دوره زمانی ۱۹۹۶-۲۰۰۷»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، دوره ۱۲، شماره ۱، بهار، صفحات ۱۴۱-۱۷۰.
- داوودی، پرویز و اکبر شاهمرادی (۱۳۸۳)، «بازشناسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلفیقی»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۲۰، پاییز، صفحات ۸۱-۱۱۳.
- سامتی، مرتضی؛ رنجبر، همایون و فضیلت محسنی (۱۳۹۰)، «تحلیل تاثیر شاخص‌های حکمرانی خوب بر شاخص توسعه انسانی مطالعه موردی: کشورهای جنوب شرقی آسیا (ASEAN)»، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول، شماره چهارم، پاییز، صفحات ۱۸۳-۲۲۳.
- شهنازی، روح اله و زهرا دهقان شبانی (۱۳۹۰)، «بررسی تاثیر فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب»، فصلنامه پژوهش‌نامه اقتصادی، شماره ۴۲، پاییز، صفحات ۱۶۱-۱۸۵.
- مزیتی، امیرحسین و نیلوفر مرادحاصل (۱۳۸۷)، «بازشناسی عوامل موثر بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، ویژه نامه بازار سرمایه، شماره ۷، صفحات ۱۵-۳۵.
- Adams, Samuel (2009), "Foreign Direct Investment, Domestic Investment, and Economic Growth in Sub-Saharan Africa", *Journal of Policy Modeling*, vol.31, no.6, pp. 939-949.
- Barro, Robert (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *Quarterly Journal of Economics*, vol.106, no.2, pp. 407-433.
- Bayraktar, N. (2013). "Foreign Direct Investment and Investment Climate". *Procedia Economics and Finance*, no.5, pp.83-92.
- Blonigen, B. A., & Piger, J. (2014). Determinants of Foreign Direct Investment. *Canadian Journal of Economics/ Revue Canadienne d'économique*, vol.47, no.3, pp. 775-812.
- Corcoran, A., & Gillanders, R. (2012). "Foreign Direct Investment and the Ease of Doing Business". *Review of World Economics*, pp.1-24

Gastanaga, V.M., J.B. Nugent, and B. Pashamova (1998) "Host Country Reforms and FDI Inflows: How Much Difference Do They Make?". *World Development*, vol.26, no.7, pp. 1299–1314.

Jayasuriya, D. (2011). "Improvements in the World Bank's Ease of Doing Business Rankings: Do They Translate into Greater Foreign Direct Investment Inflows?" *World Bank Policy Research Working Paper*, (5787).

Kaufmann, Daniel, Aart Kraay, and Pablo Zoido-Lobaton (1999); "Aggregating Governance Indicators." Policy Research Department Working Paper 2195, Washington: World Bank.

Kinda, T. (2009), "Investment Climate and FDI in Developing Countries: Firm-level Evidence", *World Development*, vol.38, no.4, pp. 498-513.

Lawless, M. (2009). *Tax complexity and inward investment* (No. 5/RT/09). Central Bank of Ireland.

Lucas, R.E.B. (1993) "On the Determinants of Direct Foreign Investment: Evidence from East and Southeast Asia". *World Development*, vol.21, no.3, pp. 391–406

Morris, Rosetta and Abdul Aziz (2011) "Ease of Doing Business and FDI Inflow to Sub-Saharan Africa and Asian Countries". *Cross Cultural Management: An International Journal*, Vol. 18 ,no. 4, pp. 400-411.

Mottaleb, K. A. and K. Kalirajan (2010), "Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries: A Comparative Analysis", *The Journal of Applied Economic Research*, vol.4, no.4, pp. 369-404.

Nnadozie, Emmanuel and Angelica E. Njuguna (2011) "Investment Climate and Foreign Direct Investment in Africa". In the 6th African Economic Conference in Addis Ababa, Ethiopia. pp.26-28.

North, D. C. 1990. " *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Olival, A. (2012). "The Influence of Doing Business' Institutional Variables in Foreign Direct Investment". Gabinete de Estratégia e Estudos, Ministério da Economia e da Inovação.

Park, H.M., (2009). "Linear Regression Models for Panel Data Using SAS, Stata, LIMDEP, and SPSS". *Indiana University*.

Piwonski, Katherine (2010), "Does the Ease of Doing Business in a Country Influence its Foreign Direct Investment Inflows?", Bryant University, April.

World Bank (2011). "Doing Business", the International Bank for Reconstruction and Development. www.doingbusiness.org/economyrankings.

World Bank (2013). "Doing Business", the International Bank for Reconstruction and Development.

پیوست (۱): کشورهای منتخب

Panama	Hong Kong,	Argentina
Peru	Hungary	Australia
South Africa	Iran	Belgium
Sweden	Japan	Brazil
Thailand	Korea	Bulgaria
Tunisia	Latvia	Chile
United Kingdom	Mexico	Colombia
United States	Netherlands	Costa Rica
Uruguay	New Zealand	Dominican Republic
	Norway	France

پیوست (۲): رتبه ایران در فضای کسب و کار

در جدول (۲) رتبه ایران با نه کشور همسایه، سه کشور در حال توسعه‌ی موفق یا تازه توسعه یافته و سه کشور توسعه یافته مقایسه شده است. طبق این جدول، رتبه ایران در کلیه شاخص‌ها از کشورهای در حال توسعه بدتر و در کلیه شاخص‌ها از دو کشور مالزی و کره بدتر و تنها در دو شاخص راه‌اندازی کسب و کار و شرایط و مقررات کسب مجوز از کشور چین بهتر است.

جدول (۳): رتبه ایران در شاخص‌های فضای کسب و کار سال رتبه ایران در مقایسه با هشت کشور همسایه، سه کشور در حال توسعه‌ی موفق یا تازه توسعه یافته و سه کشور توسعه یافته

کشور	شاخص فضای کسب و کار	راه اندازی کسب و کار	شرایط و مقررات کسب و مجوز	دسترسی به برق	ثبات اموال	دریافت اعتبار	حمایت از سرمایه گذاری	پرداخت مالیات	شاخص تجارت خارجی	اجرای قراردادهای	تعطیل کردن کسب و کار
ایران	۱۵۲	۱۰۷	۱۶۹	۱۶۹	۱۶۸	۸۶	۱۴۷	۱۳۹	۱۵۳	۵۱	۱۲۹
آذربایجان	۷۰	۱۰	۱۸۰	۱۸۱	۱۳	۵۵	۲۶	۷۷	۱۶۸	۲۸	۸۶
افغانستان	۱۶۴	۲۴	۱۶۷	۱۰۴	۱۷۵	۱۳۰	۱۸۹	۹۸	۱۸۴	۱۶۸	۱۱۵
پاکستان	۱۱۰	۱۰۵	۱۰۹	۱۷۵	۱۲۵	۷۳	۳۴	۱۶۴	۹۱	۱۵۸	۷۱
ترکیه	۶۹	۹۳	۱۴۸	۴۹	۵۰	۸۶	۳۴	۷۱	۸۶	۳۸	۱۳۰
عراق	۱۵۱	۱۶۹	۲۰	۳۹	۱۰۸	۱۸۰	۱۲۸	۶۳	۱۷۹	۱۴۲	۱۸۹

کشور	شاخص فضای کسب و کار	راه اندازی کسب و کار	شرایط و مقررات کسب و مجوز	دسترسی به برق	ثابت اموال	دریافت اعتبار	حمایت از سرمایه گذاری	پرداخت مالیات	شاخص تجارت خارجی	اجرای قراردادهای	تعطیل کردن کسب و کار
ارمنستان	۳۷	۶	۷۹	۱۰۹	۵	۴۶	۲۶	۱۰۳	۱۱۷	۱۱۲	۷۶
کویت	۱۰۴	۱۵۲	۱۳۳	۵۹	۹۰	۱۳۰	۸۰	۱۱	۱۱۶	۱۱۹	۹۴
بحرین	۴۶	۹۹	۴	۵۶	۳۲	۱۳۰	۱۱۵	۷	۸۱	۱۲۲	۲۷
مالزی	۶	۱۶	۴۳	۲۱	۳۵	۱	۴	۳۶	۵	۳۰	۴۶
چین	۹۶	۱۵۸	۱۸۵	۱۱۹	۴۸	۷۳	۹۸	۱۲۰	۷۴	۱۹	۷۸
کره	۷	۳۴	۱۸	۲	۷۵	۱۳	۵۶	۲۵	۳	۶	۱۵
نروژ	۹	۵۳	۲۸	۱۷	۱۰	۷۳	۲۶	۱۷	۲۶	۴	۶
آمریکا	۴	۲۰	۳۴	۱۳	۲۵	۳	۶	۶۴	۲۶	۱۱	۱۷
انگلستان	۱۰	۲۸	۲۷	۷۴	۶۸	۱	۱۰	۱۴	۱۴	۵۴	۷

منبع: World Bank (2013)

پیوست (۳) ماتریس همبستگی

	sb	dl	re	gc	pi	pt	tb	ec	cb	ps	cc	eg
sb	1.0000											
dl	-0.0419	1.0000										
re	-0.1687	0.4289	1.0000									
gc	-0.1975	-0.0549	-0.0210	1.0000								
pi	-0.0386	0.2945	0.1355	0.2728	1.0000							
pt	0.1580	0.4545	0.4563	-0.1422	0.1556	1.0000						
tb	-0.0587	0.4546	0.4545	-0.1974	0.1261	0.5158	1.0000					
ec	-0.1531	0.0074	0.2685	0.1703	-0.0638	0.5004	0.5108	1.0000				
cb	-0.2382	-0.2237	-0.2573	-0.0684	-0.0468	-0.1736	-0.2184	-0.2794	1.0000			
ps	0.0985	-0.1632	-0.1936	-0.0454	-0.0261	-0.3204	-0.5009	-0.4959	0.0125	1.0000		
cc	0.1151	-0.3069	-0.4298	-0.1953	-0.0500	-0.4768	-0.5882	-0.6066	0.2088	0.6867	1.0000	
eg	-0.1663	-0.3091	-0.2668	-0.0347	-0.1043	-0.3933	-0.4460	-0.3085	0.1736	0.5354	0.5445	1.0000

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی